

DİN VE HAYAT

TDV - İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ
DERGİSİ
SAYI: 15 • YIL: 2012

TÜRKİYE DİYANET VAKFI İSTANBUL
ŞUBESİ ADINA İMTİYAZ SAHİBİ VE YAYIN
YÖNETMENİ
(SORUMLU)
Doç. Dr. Rahmi YÂRAN

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ ve
YAYIN KOORDİNATÖRÜ
Kadriye AVCI ERDEMLİ

EDİTÖR
Abdullah Rüştü Kişi
rustukisi@gmail.com

YAYIN EKİBİ
Abdülkerim YATĞIN
Abdülkadir ÇİTİL
Ayşegül DEMİRCAN
Davut ÖZGÜL
Dr. Emine ARSLAN
Kerime CESUR
Mehmet YÜKSEL
Dr. Mustakim ARICI
Sümeyra SAV ÖZKAN
Şadiye ÇİMEN

TASHİH
Dr. Mustakim ARICI

FOTOĞRAF
Gezgin Kültür Dergisi Arşivi

KAPAK
Kâbil, kardeşi Hâbil'i öldürüyor
Falname

WEB
www.dinvehayatdergisi.com
dergi@istanbulmuftulugu.gov.tr

BASIM YERİ ve TARİHİ
TDV Yay. Matbaası
Ostim Örne San. Sit. 1. Cd. No:11
Yenimahalle / ANKARA
Tel: (0312) 354 91 31
ISSN: 1308-9595

DAĞITIM
Osman SARIKÖSE
TDV Yay. Mat. ve Tic. İşl. İstanbul 1.Şb.
Klofarer Cad. No:14/1 Divanyolu
Fatih/İSTANBUL
Tel:(0212)5184604-Faks:(0212)518 83 07

Yayınlanan yazıların hukuki-bilimsel
sorumluluğu yazarlara aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

Ücretsizdir

EDİTÖRDEN

Yaratılanların en şerefli olan insan, yaratılış gâyesine muvâfık bir şekilde yaşadığı müddetçe "eşref-i mahlûkât" vasfını korur. Ancak insan bazen bu vasfına uygun olmayan fiilleri yaparak, bazen de hemcinsine hak etmediği fiilleri revâ görerek "esfel-i sâfilîn"e kadar düşebilir. Yunus Emre belki bu durumu dikkate alarak "yaradılanı yaradandan ötürü sevmek" düsturunu kültürümüze nakşetmiştir. Şeyh Gâlib belki de bu yüzden "hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen/merdum-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen" demiştir.

Şiddet bu açıdan düşünüldüğünde yukarıda özetlenen İslâm'ın insan tanımına uygun bir davranış değildir. Aksine müslümanın şiddete karşı örnek bir tavrı olmalıdır. Bu da ahlâkın, "Allah'ın emrini yüceltmek ve yarattıklarına şefkatli olmak" şeklindeki temel ilkesini şîâr edinmekle mümkündür. Zira her işine "Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adı ile" başlayan bir dinin ve "âlemlere rahmet olarak" gönderilen bir peygamberin ümmetinin mensubu olan müslümandan şefkate ve merhamete muarız olan bir davranış sâdir olmamalıdır. Sayımız şiddetin anlaşılmasına bu manada bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Şiddetin kavramsal çerçevesini çizen ve şiddeti İslam ahlâkı açısından değerlendiren Prof. Dr. Mustafa Çağrı'nın, konunun Kur'anî boyutunu açıklayan Prof. Dr. Abdurrahman Ateş ve Prof. Dr. Mehmet Okuyan'ın, sünnet boyutunu açıklayan Prof. Dr. İ. Hakkı Ünal ve Yrd. Doç. Dr. Huriye Martı'nın, şiddeti önlemede öfke kontrolünün önemine işaret eden Ayşenur Özkan'ın, şiddete çözüm yolu olarak din eğitimi faktörünü anlatan Yrd. Doç. Dr. Macid Yılmaz'ın makaleleri bu manada zihinlerinizde bir fikir oluşturacaktır.

Şiddetin çeşitleri olarak; töre cinayetleri ve şiddet ilişkisini Doç. Dr. Mazhar Bağlı, aile içi şiddeti Prof. Dr. Aliye Mavili Aktaş, kadına yönelik şiddeti Yrd. Doç. Dr. Neylân Ziyalar ve Selin Yılmaz, şiddet ve çocuk meselesini Doç. Dr. Behiye Alyanak sizler için kaleme aldı.

Şiddetin sosyal dinamiklerini ele alan Prof. Dr. Talip Küçükcan'ın, Bağımlılık Şiddet ilişkisini açıklayan Prof. Dr. İlhan Yargıç'ın, Batı ile İslâm dünyasının arasındaki ilişkiyi sorgulayan Prof. Dr. Mümtaz'er Türköne'nin, Batıda müslüman algısını anlatan Prof. Dr. Ayhan Kaya'nın makaleleri de ilginizi çekebilecek bazı başlıklarımız.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanımız Sayın Fatma Şahin'le bu sayımızda bir söyleşi gerçekleştirdik. Sayın Şahin'e, aile içi şiddeti, nedenlerini ve bu konudaki kanunî yaptırımları açıklayan bu önemli söyleşiden dolayı teşekkür ediyoruz. Ayrıca İstanbul Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürü Sayın Dr. Murat Koçak Bey'e de şiddete maruz kalan ve şiddete sürüklenen çocukları konu edinen bir söyleşi yapmayı kabul ettiği için teşekkür ederiz.

Hayatımızın her alanını saran şiddetin çözümü noktasında bir katkı sağlaması ümidiyle sizleri yeni sayı ile baş başa bırakıyoruz.

Emeği geçen herkese teşekkürler.

Saygılarımla
Abdullah Rüştü Kişi

Zencefilm
media

Görsel Konsept: Zencefilm / Halit Ömer Camcı
Sanat Yönetmeni: Ali Bıyıklı
Tel: 0212 533 35 58

ŞİDDETİN TARİHSEL VE TÖRESEL ARKAPLANI

Mazhar BAĞLI*

Modern zamanlardaki şiddet aslında daha çok düşünce eksenli sürdürülmektedir. Bu tavır geleneksel dönemlerde ise daha çok bedenler üzerinde uygulanmaktadır ve bunun tipik örneği de töre ve namus cinayetleridir.

□ Şiddet insanın temel dürtülerinden birisidir. Şiddetin varlığı, onun meşru bir eylem olduğu anlamına gelmez. İnsan, iki türlü bilgi sahibidir. İyiliğin bilgisi ve kötülüğün bilgisi. Ama aynı zamanda insan, kötülüğü yapmama iradesine de sahiptir. Ancak insan iradesi yaşanan sosyalizasyon sürecinin etkisi ile manipüle olabilir ve şiddet kendisini farklılaştırarak yansıtabilir. Geleneksel toplum yapısında yazılı olmayan kurallar ağı olarak töreler bireylerin hayatında önemli bir yer edinir. Hukuk yerine kaba kuvvet ile sorunların dile getirildiği ve çözüldüğü bir atmosferde şiddetin derinleştiği ve özellikle de dezavantajlı konumda olanları daha çok tutsak ettiği görülür. Aslında şiddetin varlığından çok kontrol atına alınması, insan olma durumu için çok daha anlamlı bir alana işaret eder. Şiddetin kontrol dışına taşındığı durumlar insan olma durumunun da kontrol dışına çıktığı anlardır. Töresel ilişkiler çerçevesinde işlenen namus cinayetleri ile kan davalarını da bu bağlamda değerlendirmek gerekir.

Kadına Yönelik Şiddetin Töresel Yansıması Olarak Töre ve Namus Cinayetleri

Ünlü filozof Immanuel Kant, toplumsal barışı “yüksek bir politik hayır” olarak tanımlar. Ona göre insanın bu dünyadaki amacı ahlâki ve hukuku üretmektir. Hatta insanı diğer tüm canlılardan ayıran asıl özelliği ahlâk ve hukuka yönelmiş olmasıdır. Yönelindiği amacın “kutsal bir hayır” olmasına giden yol, onun ayrıcalığının da ön şartıdır. İnsanlar hayır da işleyebilir şer de. Ama asıl önemli olan şer işleme durumu ve ortamı var olmasına rağmen hayır yapma iradesini gösterebilmektir. İslâm geleneğinde de insanın ikili bir yönelime sahip olduğu söylenir ve aynı zamanda o, bu iki tarzın da bilgisine sahip bir varlıktır. Esasında bu iki değer bilginin aynı anda ve birlikte var olması insan durumunun “ayrıcalığının” nirengi noktasıdır da: “İmkanlar olduğu halde kötülük işlememek.”

Bugün toplumda güçlü bir şiddet işleme hevesi var ve bu olması gerekenden başka bir alan üzerinden kontrol edilmeye çalışılmaktadır. Oysa bu konunun en açık yolu adaletin kılıcını bilemektir. Fakat bizim ülkede her vesile ile görüldüğü gibi bir adalet algılamasının gözleri ve kılıcı sadece belli konularda keskindir.

Kadına yönelik şiddet ve cinsel

istismar, hem akademik çevrelerin hem de sivil toplum kuruluşlarının en çok ilgilendiği konulardan birisidir. Bu konuyu çok farklı açılardan ve örneklem alanlarından hareketle araştıran literatür de hayli zengindir. Ülkemizdeki üniversitelerin birçok bölümünde ve araştırma merkezlerinde kadın sorunlarına yönelik çalışmalar ve araştırmalar yapılmaktadır. Ancak bunların önemli bir kısmı bu sorunu sürekli feminist bir çizgide ele almaktadır. Oysa feminizmin toplumda uyandırdığı imaj; kadının “biyolojik” olarak erkekle aynı ontolojik varlığa sahip olmasıdır. Bu tarz bir yaklaşımın bertaraf edilmesinde en önemli rol bizzat kadınlara düşmektedir. Oysa kadın erkek ilişkisi veya eşitliği tamamen teknik bir konu değildir, işin değer boyutu çok daha önem arz etmektedir. Unutmamak gerekir ki adaletin tesis edilmesi hukukî bir gaye olmanın ötesinde metafizik bir çabadır da. Adaletin tesis edilmesi salt kamu düzeni ile ilgili bir hedef değildir. Aynı zamanda insanın kendisi ve vicdanı ile de ilgili bir konudur.

Modernleşme bir yandan özgürlükçü bir söylem geliştirmekte bir yandan da insanı kendi kendisine mahkum ederek derin bir değer krizine neden olmaktadır. Bu durum insanın kendi kendisinin düşmanı yapmakta veya felsefi deymi ile “insan insanın kurduna” dönüşmektedir. Karşılıklı bir rekabet üzerine kurulu olduğu varsayılan hayat mücadelesinde doğal olarak güçlü olan zayıf olana şiddet uygulamaktadır. Modern zamanlardaki şiddet aslında daha çok düşünce eksenli sürdürülmektedir. Bu tavır geleneksel dönemlerde ise daha çok bedenler üzerinde uygulanmaktadır ve bunun tipik örneği de töre ve namus cinayetleridir. Her şeyden önce şunu belirtmek gerekir ki şiddeti sona erdirecek olan asıl mekanizma değersel olmak durumundadır ama günümüz teorileri, bu mekanizmanın özellikle ontolojik olması gerektiği tezini öne çıkarmaktadır.

Feminizm bugün kimsenin itiraz etmeye cesaret edemediği temel yaklaşımlardan ve tavır alışlardan birisidir. Buna karşı çıkan her bir bireyin kadına karşı şiddetten yanaymış gibi bir imajının olduğu da bilinmektedir. Kavram esasında, aslı female/dişi olan terimden üretilip dişiğin erkeklik karşısında uğramış olduğu haksızlığı gidermek anlamındadır. Elbette feminizmin sosyolojik, politik, hukukî

Bugün geline noktada gerçekleşen ekonomik ve sosyal gelişmeler kadın açısından sanıldığı gibi her zaman pozitif olmamıştır. İş hayatına katılma ile birlikte paradoksal bir şekilde kadına karşı şiddette artış gözlenmiş ve bu sorunun bertaraf edilmesi için hem uluslararası alanda hem de iç hukuk alanında yeni düzenlemelerin yapılması yoluna gidilmiştir.

ve değersel bağlamları da vardır ama asıl vurgu, onun bugün toplumdaki ilişkilerin tarihsel bir inşa olduğu yönündedir. Bu inşanın yeniden kurulması için yapılması gereken belki de var olanı kaldırıp yerine her iki cinsin de birlikte içinde bulunduğu yeni bir dünya kurmaktır. Tamamen kaldırılması gerektiğini savunan radikal feministlere göre şu an toplumlar, esasında kadına baskı uygulayan ataerkil bir yapıya sahip bir gelenekten gelmektedir ve bu sorunun çözülmesi için de esas yapılması gereken bu yapıyı besleyen toplumdaki temel unsurları tespit edip yok etmektir. Oysa bu durum ancak insani değerlerin ortak paydasında oluşturulan referanslarla çözülebilir.

Bu durum kişilerin sahip oldukları kimlikleri besleyen asıl faktörleri ayrıştırmasını da beraberinde getirdi. Bir yandan etnik aidiyetler bir yandan dini aidiyetler ve öte yandan da cinsel farklılıklar ile tercihler bireylerin kişiliklerinin temel belirleyici unsurları haline gelmeye başladı. Ancak bugün geline nokta gerçekleşen ekonomik ve sosyal gelişmeler kadın açısından sanıldığı gibi her zaman pozitif olmamıştır. İş hayatına katılma ile birlikte paradoksal bir şekilde kadına karşı şiddette artış gözlenmiş ve bu sorunun bertaraf edilmesi için hem uluslararası alanda hem de iç hukuk alanında yeni düzenlemelerin yapılması yoluna gidilmiştir. Örneğin, kadına yapılan şiddetin cezalarında ağırlaştırılmaya gidilerek bu tür suçlarla ilgili caydırıcılık sağlanmaya çalışılmıştır.¹ Ayrıca, 2005 yılında yürürlüğe giren Türk Ceza Yasası "Türkiyeli kadınların cinsel ve bedensel haklarının güvenceye alınmasını ve kadın erkek ayrımcılığının ortadan kaldırılmasını sağladı."²

Burada asıl üzerinde durmak istediğimiz konu, değişen sosyolojik koşullarla birlikte aynı zamanda kadına yönelik şiddetin yön değiştirdiğini belirtmektir. Ancak bu amaç için, kadına yönelik şiddeti özellikle Türkiye'de çok önemli bir yer teş-

kil eden töresel ve namus kaynaklı şiddet kapsamında inceleyecek ve namus kavramının da bu süreç dâhilinde nasıl bir sosyal değişmeye uğradığına değineceğiz. Bu anlamda, son 20-25 yıl içerisinde kadına yönelik cinsel, ruhsal ve fiziksel şiddetin kırsal kesimden kentsel kesime taşındığını ve kentlerde de namus kaynaklı şiddet olgusunun artmış olduğunu görmekteyiz. Kadına uygulanan şiddet söz konusu olduğunda, şiddet Türkiye'deki büyük çoğunluk tarafından dayak ve cinsel taciz olarak algılanmaktadır. İkinci sırayı ise bağırarak, azarlamak ve kavgaya etmek gibi davranışlar alır.

Son sırada ise baskı, tehdit, temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması gelir.³ Birleşmiş Milletler Dünya İnsan Hakları Konferansı, kadın haklarının insan hakları olduğunu kabul etmiş ve kadına yönelik şiddeti "kadınların fiziksel bütünlüğünü, bireysel özgürlüklerini ve temel haklarını tehdit eden davranışlar" olarak tanımlamıştır.⁵ 20 Aralık 1993'te BM Genel Kurulu'nda kabul edilen Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirisi de "kadına yönelik şiddeti, gerek kamu yaşamında, gerekse özel yaşamda kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik olarak zarar veren ya da zarar verici sonuçları olması muhtemel, cins temeline dayalı her türlü davranış" olarak kabul etmiştir.⁶

Türkiye, uzun bir zaman diliminden beri, toplumsal değişim dinamikleri ile yasal yapılanmalar konusunda ciddi sorunlar yaşamaktadır. Devlet ile toplum arasında temel dinamikler bağlamında ciddi bir eş zamanlılık sorunundan söz edilebilir. Bu genel sorunun daha iyi tahlil edilebilmesi mikro alanlardaki çalışmaların artırılmasına bağlıdır. Bu soruna karşı yaklaşım ise, sosyolojik ve entel-

lektüel bir merakın ötesinde, içinde yaşanılan topluma karşı duyulması gereken kaygıyı da içermelidir.⁷ Türkiye, uluslararası anlaşmalar çerçevesinde yapılan yasal değişikliklerin uygulanmasına yönelik sorunları da bu toplumsal kaygı yetersizliğinden

Kadına karşı şiddet, sadece modern dünyanın sorunu değildir. Geleneksel dönemlerde de benzer bir ayrımcılığın ve şiddetin var olduğunu bilmekteyiz.

yaşamaktadır. Bu kaygısızlık ise, sorunun neleri içerdiğinin net bir şekilde ortaya konulamamış/konulmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Töre cinayetleri sorunu da bugüne kadar çeşitli çevreler ve kişiler tarafından konuşulup üzerinde sıkça durulmasına rağmen onu sosyolojik, antropolojik, psikolojik boyutuyla ciddi bir biçimde ele alan araştırmalar son derece sınırlıdır.

Konuyla ilgili bir diğer açmaz da bu cinayetlere ilişkin yapılan tartışmalarda yaşanan kavram kargaşasıdır. Bir başka ifade ile bu cinayetlerin nasıl tanımlanacağı veya yapılan tanımlamaların hangi tür cinayetlere işaret ettiğidir. Türkiye'deki genel değerlendirme "namus" saiki ile işlenen tüm cinayetlerin "töre ve namus" cinayeti olarak tanımlanmasıdır. Bu tarz bir tanımlanma hukuki yaptırımların ağırlaştırılması için gerekli ve zorunlu olabilir. Ancak işin sosyolojik boyutunu tanımlamaya yetmez. Çünkü töre ile namus kelimeleri arasında hem etimolojik olarak hem de içerik olarak ciddi farklar vardır. Her iki kavramın da içerdiği ortak alanlar olmakla beraber söz gelimi biri diğerinin yerine her zaman kullanılamaz. Namus kavramı daha çok haysiyet ve şeref gibi anlamları içerirken töre ise geleneksel hukuk ve ahlak kurallarını içerir. Bu tür bir ayrımın aslında hukuk açısından da büyük yararlarının olabileceği söylenebilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Töre cinayetlerini birkaç eksenle ele almak mümkün ama en görünür olanı kuşkusuz kadına karşı ayrımcılığın bedensel ve toplumsal bileşenlerinin oluşturduğu bağlamıdır. Töre cinayetleri, kadın bedenine yüklenen farklı bir anlamın yansıması olarak da görülebilir. Bir başka ifade ile namusun sadece kadının teninde temsil edilen bir değer olduğuna inanılmasından kaynaklanmaktadır. Oysa eğer insanî bir değer olarak namus dikkate alınacaksa bu her iki cins için de geçerli olmak durumundadır.

Ama işlenen cinayetlere bakıldığında çok keskin bir ayrımın olduğu görülür. Töre ve namus cinayetleri Türkiye'nin en temel toplumsal sorunlarından birisidir. Önemli bir sorun olmasından dolayı da konuyla ilgili her kesin ortalama bir fikir sahibi olduğu söylenebilir. Ama bu kanaatin ne kadar nesnesine uygun bir bilgi olduğu konusu belki de çok fazla tartışılmış değildir ve belki de bu alandaki sosyolojik gerçekliği içeren analiz tartışmalar önceden mahkum edilmektedirler.

Kadına karşı şiddet, sadece modern dünyanın soru-

nu değildir. Geleneksel dönemlerde de benzer bir ayrımcılığın ve şiddetin var olduğunu bilmekteyiz. Kadın gerek Avrupa'da, (ki Avrupa'daki en tipik ayrımcılık ve şiddet cadı avcılığıdır ve en son cadının diri diri yakıldığı tarih ise 1834'tır) gerekse de diğer coğrafyalarda (Ortadoğu'da, Asya ve Afrika'da) kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesinden tutun da evde köle gibi çalıştırılmaya kadar pek çok ötekileştirme ve şiddet türüne maruz bırakılmıştır.

O halde kadına karşı ayrımcılık ve şiddetin tarihsel veya toplumsal bir bağlamla değil kültür ve değersel bir referansla ele alınıp okunması gerekir ki o zaman insana ait

Elbette feminizmin sosyolojik, politik, hukukî ve değersel bağlamları da vardır ama asıl vurgu, onun bugün toplumdaki ilişkilerin tarihsel bir inşa olduğu yönündedir. Bu insanın yeniden kurulması için yapılması gereken belki de var olanı kaldırıp yerine her iki cinsin de birlikte içinde bulunduğu yeni bir dünya kurmaktır.

değerin keşfedilmesine giden yolda bir ilerleme sağlanabilmiş olsun. Değerleri dikkate alan bir epistemoloji ile kurulacak olan bir ütopya herkesin hayalidir ama insan hem iyi olanı hem de kötü olanı hep birlikte taşır içinde. İnsanın kötülüğe meyletmesini engelleyen iradesi ve vicdanıdır ama bunu her zaman işlevsel kılamaz. Bu durumda ise kamu otoritesi ile bu tarz bir tutumun sağlanması işlevini yerine getirir. Bu sebeple hukuk herkes için en belirleyici konumdadır ve şiddetin engellenmesinde de bu alan üzerinden yapılacak olan çalışmalar her türlü projenin üstündür.

Bundan dolayı da bu sorun, bir egemenlik sorunu olmadığından dolayı da kadına karşı erkeği egemen kılmak ya da kamu otoritesini daha çok hükümrân kılmak üzerinden çözülemeyecektir. ■

D İ P N O T L A R

1. Kalan, İ. (1997). "Ailede Kadına Yönelik Şiddet ve Hukuk Düzeni". 20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı (19-21 Kasım 1997).
2. Van TCK Toplum Bilgilendirme Ağı Bildirisi.
3. Rittersberger-Tılıç, H. (1997). "Aile İçi Şiddet: Bir Sosyolojik Yaklaşım". 20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı, 19-21 Kasım 1997.
4. Moroğlu, Av. N., "Kadına Yönelik Şiddet ve Ailenin Korunmasına Dair Kanun". İstanbul Barosu, <http://hukukcu.com> 2008/12/25 15:05:23 / Page 1 -Page 8.,2003.
5. Arın, M. C, Kadına Yönelik Şiddet, 75. Yılda Kadınlar ve Erkekler, Ed., A. Berktaş, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.
6. Arın, a.g.e, 202.
7. Bağlı, Mazhar ve Özensel, Ertan, Türkiye'de Töre ve Namus Cinayetleri, Destek Yayınları, İstanbul, 2011.